

ISSN 1648-3251

Latvian

236

2024 m. Nr. 11

VILKAS PILKAS nebaisus

Girdėjai patarlę: bijai vilko, neik į mišką? Va, va, ir aš girdėjau. Daugelį amžių vilkas buvo laikomas blogio, žiaurumo simboliu. Ne vienam ir šiandien mes, vilkai, keliame baimę. Mat žmonių manymu, vilkas yra plėšrūnas, kuriam visai nesvarbu, ką pajuti. Iš kur tokia baimė? Ogi dažniausiai iš nežinojimo ir skleidžiamos netiesos apie mus.

Nepamatuotos **vilkų baimės šaknų reikėtų ieškoti žiloje senovėje, kai žmonės ir vilkai medžiojo tuos pačius gyvūnus.** Anuomet žmonės laikė mus konkurentais dėl grobio, taip pat nuogąstavo, kad galime užpulti ne tik jų auginamus gyvulius, bet ir juos pačius. Taip ta vilkų baimė ir atsėlino iš senų laikų iki šių dienų. O juk faktų, kad Lietuvoje vilkai užpuolė žmones, nėra, taigi galima sakyti, kad sveikas pilkis niekada nesikėsintų pulti žmonių.

Apskritai tie, **kam gamtoje teko matyti vilką, pripažįsta, kad šie gyvūnai – patys gračiausieji, atsargiausi ir protingiausi girių žvėrys.** O kur dar visi kiti vilkų gebėjimai. Taigi viską sudėję krūvon apie mus, vilkus, turėtumėte kalbėti ne kaip apie didžiausius piktadarius, o visai kitaip.

Pasaulyje vilkai gyvena plačiai – nuo tundros iki dykumų ir stepių. Daugiausia jų yra žmonių nepaliestuose miškuose Kanadoje, Aliaskoje ir Rusijoje. Seniau pilkiai buvo paplitę visose Europos šalyse, Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet juos negailestingai naikino ūkininkai ir medžiotojai, todėl šiuose kraštuose vilkai išnyko arba išliko tik saugomose teritorijose – rezervatuose ir nacionaliniuose parkuose.

Baltijos kraštuose vilkai paplito baigiantis ledynmečiui, kai suvešėjo gūdūs miškai, o juose atsirado daug įvairių gyvūnų, kuriuos pilkiai galėjo medžioti. Stambūs, stiprūs, ištvermingi, apaugę tankiu, šiurkščiu kailiu pilkieji vilkai apsigyveno ir Lietuvos miškuose, pelkėse, nuošaliuose, žmonių retai lankomose vietose.

Įdomu, kad bėgdami pilkiai niekada nepakelia uodegos aukščiau kaip iki nugaros ir jos niekada neužriečia kaip šunys, o minta beveik vien mėsa. Guolius jie įsitaiso šlapio raisto salelėse, tankiuose jaunuolynuose, aukštomis žolėmis apaugusiose dykynėse, po pasvirusių ar išvirtusių medžių šaknimis, kelmiais. Vilkų guoliai visada būna netoli vandens telkinių, nes be vandens jie negali išbūti nė dienos, ypač vasarą, kai visus vargina karščiai.

Tokiuose guoliuose vilkai veda vilkiukus. Sausio–vasario mėnesiais vilkai poruojasi, o jau **balandžio–gegužės mėnesiais sulaukia jaunikių.** Mažyliai būna akli, silpni ir sveria vos 300–400 gramų – kaip pusė duonos kepaliuko.

Pirmomis dienomis ir savaitėmis motina vilkė nė sekunde nepalieka vilkiukų vienu, juos žindo ir akylai saugo. Tuomet vilke rūpinasi šeimos galva – vilkas, kuris su patele susiporuoja visam gyvenimui. Vilkas prie guolio atneša grobio ir leidžia vilkei pasistiprinti. Rūpestingai prižiūrimi vilkiukai greitai auga ir jau po keturių savaičių pradeda ėsti tėvų atrytą mėsą, o būdami 3–4 mėnesių jau patys geba sudoroti atneštą gyvą grobį, pavyzdžiui, kiškį.

Vilkai gyvena gaujomis, kurias sudaro vilkų pora, jų jaunikliai ir pilkiai iš ankstesnių vadų. Gaujos poros patinas būna vadas ir tik jis su savo patele gali atsivesti jauniklių. Visi gaujos nariai paklūsta vadui ir jo patelei. Savo nuolankumą jie rodo guldamiesi ant nugaros ar glausdamiesi prie žemės. Nepaklūstančius vilkus vadas išveja iš gaujos.

Į medžioklę traukia visi suaugę vilkai ir vieni kitiems padeda. **Plėšrūnai turi labai gerą regą, klausą ir uoslę, todėl medžiodami naktį nesunkiai pagauna besiilsinčius laukinius žvėris.** Vilkų grobiu gali tapti ir patys mažiausi graužikai, pavyzdžiui, pelės, ir stambūs kanopiniai žvėrys, pavyzdžiui, briedžiai. Girdėjai vilkus vadinant miško sanitarais? Taip jie vadinami dėl to, kad medžioja nusenčius ir ligotus gyvūnus. Nepasisėkus medžioklei, pilkiai gali ilgai badauti. Užtat sugavę grobį ēda tiek, kiek tik gali.

O kiek pasakojimų sklinda apie mūsų staugimą. Ir ne veltui. **Vilkai dažniausiai staugia sutemus.** Taip jie bendrauja tarpusavyje – palaiko ryšį miškingose vietovėse ir bastydami dideliais atstumais. Staugdami vilkai kitoms gaujoms taip pat siunčia signalą, kad ta teritorija jau užimta, ir taip siekia atbaidyti kitus pilkius. Kartais vilkai staugia ir kai gauja ką nors saugo, pavyzdžiui, grobį.

Staugiančių vilkų balsas sklinda labai dideliu atstumu. O koku – sužinosi, jei įveiksi pilkio labirintą 30 puslapyje.

PAMOKOS PĖDSEKIO MOKYKLOJE

**Vos tik miškus ir laukus apklojo pirmasis sniegas, suskubo Tutė raginti Pitą pasi-
žvalgyti po girią. Juk pastaruoju metu ne visur žiemužė dosniai snaiges barsto.**

– Pitai, kur užkliuvai? – nutūpusi prie urvelio nekantravo Tutė. – Reikia paskubėti, kol sniego nenuleido. Šiandien kaip tik kranklys krankšėjo, kad meteorologai pranašauja artėjančią lietų.

– Skubu, skubu, – pagaliau išsiropštė iš urvelio peliukas. – Varčiau žinduolių pažinimo vadovą, norėjau prisiminti, kaip atrodo jų pėdsakai.

– Koks tu pareigingas, Pitai! – nudžiugo Tutė.

– Stengiuosi, Tute. Juk taip smagu pėdsakų ieškoti, ypač ant baltos sniego dangos.

Taip, Pitai! Negalime praleisti tokios progos. Bet šiandien ieškosime ypatingų pėdsakų, tiksliau – veiklos žymių.

Ypatingų?
Žymių?

– Taip, Pitai. Ieškosime žeminių gyvūnų patalų.

– Kaip įdomu! – šokinėdamas per sniego pusnis paskui Tutę nugurnėjo peliukas.

– Taigi, juk ne visi žino, kaip ir kur žiemą naktis leidžia ir ilsisi gyvūnai. Štai daugelis pelėdų, kaip ir aš, ilsisi ir miega uokse. Čia saugu, nešalta ir lietūs neužlyja.

– O aš, kaip ir kiti miškuose gyvenantys peliukai, įsitaisau urvelyje. Ilsiuosi iš sausos žolės susisuktame lizdelyje, – skubėjo pridurti Pitas.

– Šššššš, tyliau, Pitai, – staiga Tutė sustojo ir ištiesė sparnelį didelės vešlios eglės link.

– Vaje, – kiek galėdamas tyliau, kad tik pelėdžiukė girdėtų, sušnabždėjo peliukas. – Kiek miško kvyklių prie eglės žvygauja.

– Mums labai pasisekė. Šernai kaip tik guolį taisosi, – paaiškino Tutė.

Tu tik pažiūrėk: vieni nukanda eglių šakeles, kiti renka sudžiūvusius žolių stiebelius, dar kiti pešioja samaną iš po sniego ir deda į krūvą.

Ta krūva tuoj virs šiltu ir patogiu guoliu.

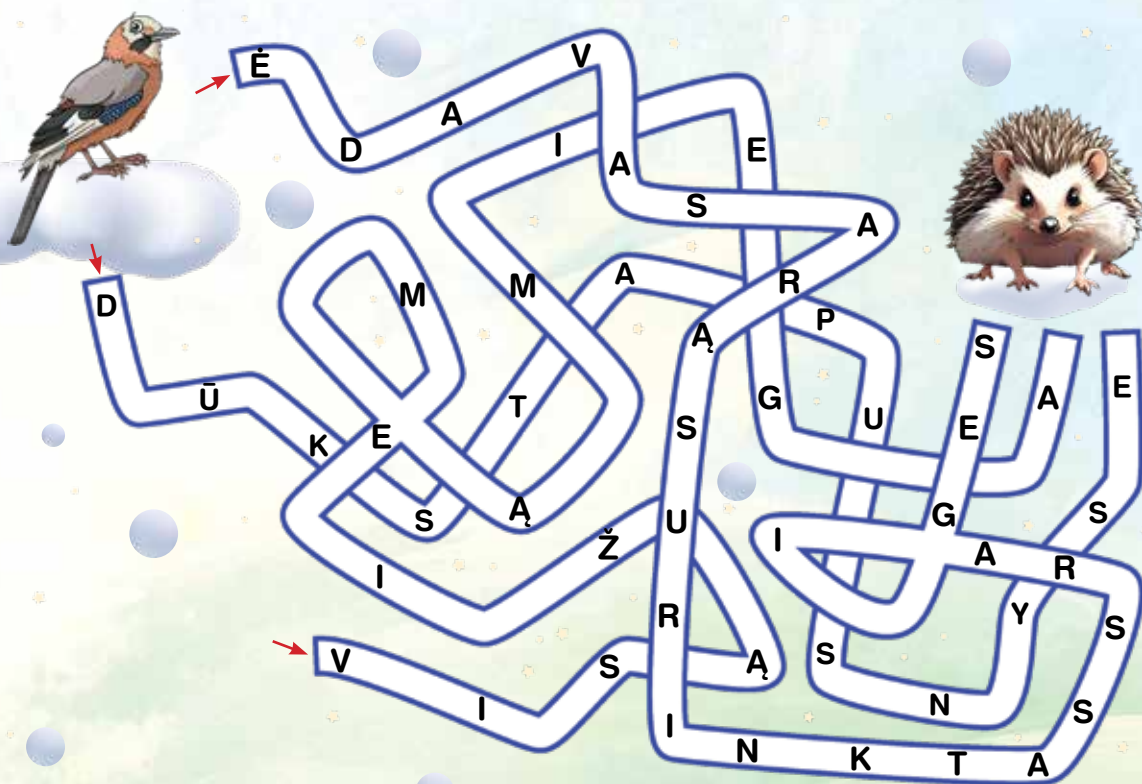
– Tikrai, Tute. Ar žinotai, kad šerno vienišiaus guolis būna nedidelis, pailgos formos. O šernės su šeimyna – apvalus ir didelis, nes į jį turi tilpti visi šeimos nariai? – paklausė Pitas.

– Ačiū, Pitai, kad priminei! Buvau pamiršusi, kad ir pagal guolių formą gali išsiaiškinti, kas kur naktį praleido ar ilsėjosi! Puikiai atlikai namų darbus!

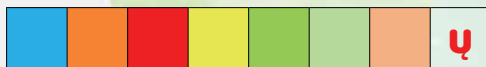
KAS TIESA, KAS MELAS?

Skrenda kėkštas per mišką ir tauškia visokius būtus ir nebūtus dalykus apie tai, ką ežiukas veikia žiemą. O ką apie dygliuotuką tauškia kėkštas, perskaitysi vingiuodamas ežiuko takeliais, kuriais jis mynė vasarą. Kai perskaitysi, pagalvok, kuris iš trijų teiginių yra teisingas.

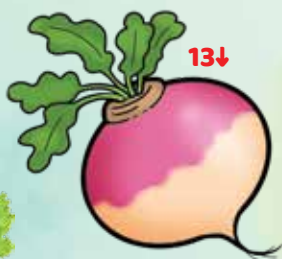
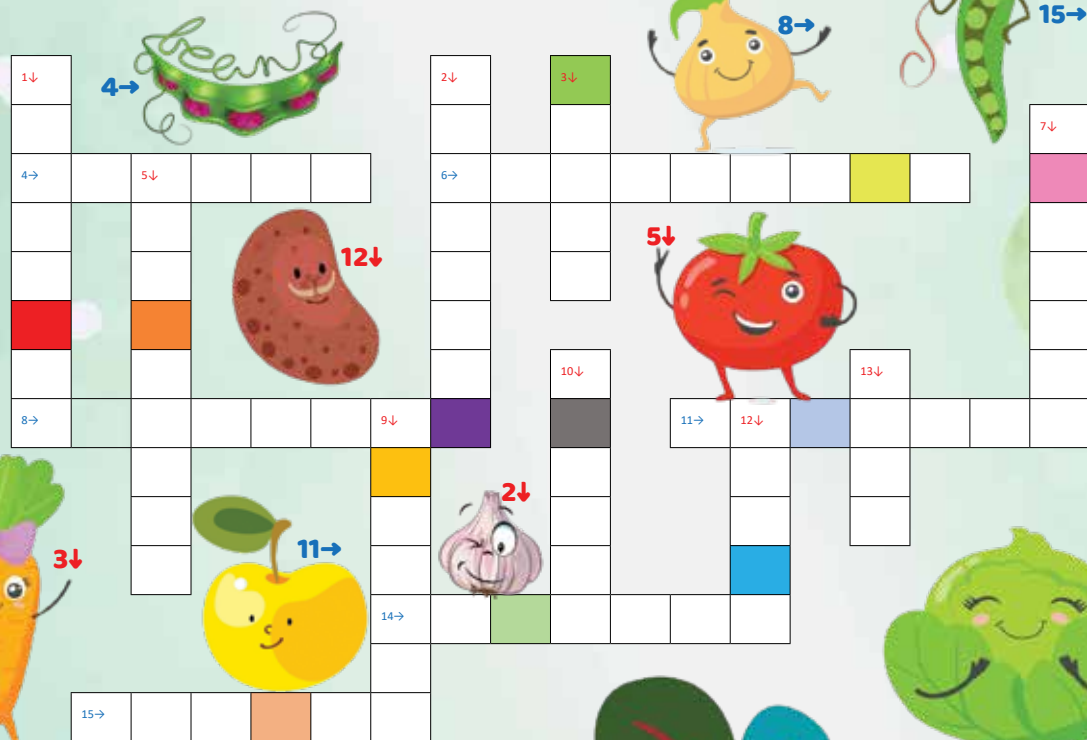

DARŽOVĖS, UOGOS IR VAISIUS

Visi vaikai žino, kad vaisius, uogas ir daržoves valgyti sveika.

Tą žino ir Tutė. O štai kodėl tą daryti sveika – pelėdžiukei paslaptis. Įvardyk visas daržoves, vaisius ir uogas, kuriuos matai. Jų pavadinimus surašyk į kryžiažodį ir iš spalvotuose langeliuose įrašytų raidžių perskaitysi, kodėl valgyti daržoves, uogas ir vaisius sveika. O kai sužinosi, būtinai pranešk Tutėi.

Ar dilgėlė tikrai

Na, ir kas nėra girdėjęs apie augalą, žvilgantį kaip šilkas, o kandantį kaip vilkas. Turbūt ir tu ne kartą ne tik kad matei jį, bet gal net ir savo kailiu pajutai, kaip skaudžiai jis kanda. Nes juk tai – dilgėlė.

Augalo pavadinimas labai taiklus.

Mat jis tikrai nemaloniai dilgina prisilietus.

Lietuvoje labai dažna ir visiems gerai žinoma didžioji dilgėlė.

Pavasarij, kai tik saulutė baigia ištirpdyti paskutinius sniego lopinėlius ir labiau sušildo žemę, dilgėlė greitai atbunda ir išleidžia pirmuosius ūglius. Vėliau iš šliaužiančio šakniastiebio išauga keliolika stačių keturbriaunių stiebų, kurie sparčiai auga ir vasaros viduryje jau gali būti daugiau nei metro aukščio. Ne veltui ši dilgėlė vadinama didžiaja.

Kodėl dilgėlės skaudžiai

kanda? Ogi todėl, kad jų stie-

bai ir dantyti lapai apaugę paprastais ir dilginamaisiais plaukeliais. Dilginamieji plaukeliai labai trapūs, o jų viduje yra deginančios boro rūgštys, todėl neatsargiai prisilietus prie dilgėlės šie plaukeliai įsminga į odą, nulūžta ir deginanti rūgštis išsilieja į žaizdelę. Dėl to kaipmat pajunti nemalonų dilginimą, odą gali netgi išberti. Tuomet atrodo, kad dilgėlės labai nedraugiškos, bet taip jos tik ginasi.

NEDRAUGIŠKA?

Dilgėlės žiedai

Ar dilgėlės žydi? Žinoma! Žiedais jos apsipila liepos–spalio mėnesiais. Tik šių augalų žiedeliai neryškūs, žali, susitelkę į šluoteles. Jiems peržydėjus, rudenį subręsta labai daug smulkių, plokščių sėklyčių, kurios tokios mažutės, kad 10 tūkstančių sėklių sveria vos vieną gramą.

Be to, **dilgėlės labai naudingos**. Dar prieš 2500 metų garsus gydytojas ir filosofas Hipokratas jas pavadino daug gydomųjų savybių turinčiomis vaistažolėmis. Pavasarį žmonės stengdavosi kuo daugiau suvalgyti vos pasirodžiusių jaunų dilgėlių, nes tikėjo, kad jos apsaugos nuo ligų visus metus. Na, o jei vis dėlto susirgdavo, dilgėles vartodavo įvairioms ligoms gydyti.

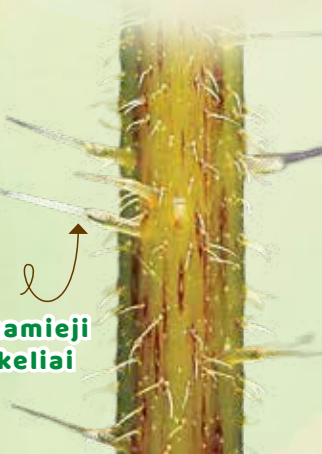

Ir šiandien dilgėlės yra labai vertinamos. Iš šviežių ir džiovintų dilgėlių verdamos arbatos, sriubos, jų dedama į troškinius, skaninama mėsa, žuvis. Sakoma, kad

maistingumu šie augalai lenkia morkas, špinatus, o baltymų turi ne mažiau kaip žirniai, pupos ar pupelės.

Dilginamieji plaukeliai

Štai tau ir nedraugiška dilgėlė!

IŠ KUR ATsirado NAMINIAI GYVŪNAI

Niekam ne paslaptis, kad gyvūnai būna laukiniai ir naminiai. Laukiniais vadiname tuos, kurie laisvai gyvena gamtoje: miške, laukuose, pelkėse, ežere, stepėse, savanoje, džiunglėse ir kitur, ir patys rūpinasi savimi. Naminus gyvūnus žmonės augina namuose, tvartuose ir jais rūpinasi. Bet kaip kai kurie gyvūnai tapo naminiais?

Kadaise visi gyvūnai buvo laukiniai ir gyveno laisvėje. Bet mūsų protėviai suprato, kad kai kurie gyvūnai gali palengvinti jų gyvenimą, pavyzdžiui, saugoti namus, padėti apdirbti laukus, pernešti sunkius krovinius, apsaugoti nuo pavojų ir kenkėjų, net aprenkti, todėl pamėgino juos prisijaukinti.

Mokslininkai gyvūnų prijaikinimą vadina iš lotynų kalbos kilusiu žodžiu **domestikacija** (lot. *domesticus* reiškia „naminis“).

Prisijaukinti laukinius gyvūnus žmonės pradėjo prieš 10–15 tūkstančių metų. Pirmaisiais augintiniais tapo **šunys**. Jie padėjo žmonėms medžioti, vėliau saugojo kitus prijaukintus gyvūnus, pavyzdžiui, gyvulių bandas, gyvenvietes, namus ir buvo ištikimi palydovai.

Gerokai vėliau buvo prijaukintos **kiaulės**.

Jų protėviais laikomi Europos ir Azijos miškuose gyvenantys šernai. Senovėje jie buvo medžiojami dėl mėsos. Dabartinė naminė kiaulė per daugelį metų prarado laukinius bruožus ir šiandien staiga atsidūrė laukinėje gamtoje neišgyventą.

Pilkasis vilkas – visų naminių šunų protėvis.

Panašiu laiku kaip kiaulės, buvo prijaukintos **karvės**. Jų protėviais laikomi jau išnykę taurai. Šiuolaikinės naminės **ožkos** yra kilusios iš Turkijoje gyvenančių laukinių bezoarinių ožių. O štai naminės **avys** yra kildinamos iš Azijoje gyvenusių laukinių avinų – mufloņų, argalių, archarų.

Kates žmonės prisipratino maždaug prieš 10 tūkstančių metų. Naminų kačių protėviais laikomos Afrikoje gyvenusios palšosios katės. Murkles žmonės pamilo dėl gražios išvaizdos, meilumo ir, žinoma, gebėjimo gaudyti graužikus.

Arkliai žmonių namuose apsigyveno maždaug prieš 5 tūkstančius metų, o **vištos** – prieš 4 tūkstančius metų. Arklių protėviais laikomi Centrinės Azijos lygumų platybėse gyvenę laukiniai arkliai, o vištų – bankivinės vištos.

Ne tik žinduoliai ir paukščiai tapo naminiais gyvūnais. Šiandien žmonės augina ir vabzdžius, pavyzdžiui, gardų medų nešančias **bites**. Įdomu, kad senovėje bitės padėdavo net kariauti – jų spiečiais būdavo apmėtomi priešų būriai.

Kas tas GARGATŪNAS?

Gargatūnas? Gal tai koks miškų siaubūnas? Ogi visai ne – tokiu keistu vardu vadinamas miškuose gyvenantis paukštis. Tik mažai kam yra tekę jį regėti.

Gargatūnas panašus į teterviną ir kurtinį. Mat jis yra šių paukščių mišrūnas, arba hibridas. Įdomu, kad

gargatūnus veda tetervino apvaisinta kurtinio patelė. Pastebėjai ženkliukus ♂ ♀ prie mokslinio vardo? ♂ žymi patinėį, o ♀ – patelę. Jeigu tokius ženkliukus pamatysi paukščių pažinimo ar kitame vadove, žinosi, kur yra patinėlis, o kur – patelė.

TAPATYBĖS KORTELĖ

GARGATŪNAS
 Mokslinis vardas Tetrao urogallus ♂ x Lyrurus tetrix ♀
 Būrys VIŠTINIŲ PAUKŠČIŲ šeima FAZANINIŲ

Gyvenamoji vieta
 Lietuvoje galima aptikti Ignalinos, Švenčionių, Šalčininkų, Varėnos rajono ir Druskininkų savivaldybėse.

Gargatūnų **aptikti galima tik tame miške, kur gyvena ir kurtiniai, ir tetervinai**. Kurtiniai ir tetervinai yra labai reti mūsų miškų paukščiai, o gargatūnai – dar retesni.

Gargatūnai – **labai gražūs**.

Šiek tiek mažesni už kurtinius, bet truputį didesni už tetervinus.

Jų apdaras

juosvas,

krūtinės ir kaklo

plunksnos gražiai

violetiškai žvilga, kaklas palyginti ilgas. Pasmakrėje kėpso daili barzdelė, panaši į kurtinių.

Sparnai juosvi, padailinti skersinėmis baltomis juostomis – kaip tetervinų. Antakiai raudoni, baltas pauodegys – taip pat kaip tetervinų.

Didesnė tikimybė išvysti gargatūną ten, kur kurtinių patinėlių nebėra ir likusios tik jų patelės. Tuomet kurtinės poruojasi su tetervinų patinėliais ir, susukusios ant žemės lizdus, išperi 8–9 paukštukus – gargatūniukus. Iš kiekvienos tokios didelės vados išauga tik du gargatūnai.

Šaltą žiemą gargatūnai laikosi viename būryje su tetervinais arba netoli jų.

Anksti pavasarį, kai tetervinai kelia tuoktuves, gargatūnai pradeda karaliauti **tetervinų tuokvietėje ir elgiasi labai įžūliai**.

Mišrūnai mėgsta burbuliuoti, tik jų giesmė nepanaši nei į tetervino, nei į kurtinio balsus – gargatūnai tarytum klaikiai barška, gargaliuoja. Jei tetervinas

ramiai tupi, ramiai tupi ir gargatūnas. Bet vos tik tetervinas pradeda burbuliuoti, tuoj ir gargatūnas pasipučia, pastato uodegą ir puola teterviną – ima jį vaikyti, plakti sparnais. Laimei, užplakti nejstengia, nes tetervinai yra judrūs ir, gelbėdamiesi nuo užpuoliko, nuskridę šalin, išsislapsto viržynuose. Kartais gargatūnui pasiseka suvilioti tetervinų patele, bet palikuonių šie paukščiai niekada nesulaukia.

Su kurtiniais gargatūnai nedrįsta taip įžūliai elgtis. **Kol kurtinių patinai pešasi, gargatūnai juos stebi pagarbiu atstumu**. O kai kurtiniai nutolsta besivaikydami vienas kitą, mišrūnai bando priartėti prie patelių, bet dažniausiai nesuspėja, nes grįžę kurtiniai juos nuveja šalin.

Apie medžių kepure, medžius vilkus ir sausuolius

Jau žinai, kad miškas – tai ne vien medžiai. Tačiau medžiai miške yra svarbiausi, o daug viename plote augančių medžių sudaro tarsi vieną didelę klasę. Panašią į tavo klasę ar darželio grupę, tik daug daug didesnę. Tokią medžių klasę miškininkai vadina medynu. Medynas labai draugiškas. Jame prieglobstį randa patys įvairiausi miško gyventojai – už medžius mažesni augalai, kerpės, grybai, žvėrys, paukščiai, ropliai, gausybė vabzdžių.

Kai orai atšąla, kad nesusirgtum, eidamas į lauką, galvą slepi po kepure. O medžiai visais metų laikais nešioja kepure. Medžių kepurės – tai viršutinė jų dalis su šakomis ir ūgliais. Jos netgi turi specialų pavadinimą – **lajos**. Spygliuočių kepurės visada žalios, o lapuočių tik vasaros mėnesiais vešlios ir žalios, žiemą – be lapų, retos, tarsi kiauraraščiu numegztos.

Sveikame miške medžių lajos būna susiglaudusios. Tuomet miškininkai sako: „Lajos susivėrusios.“ Kad miškas būtų sveikas, miškininkai turi atrinkti medžius, kurie trukdo kitiems medžiams augti sveikiems. Tuomet jie ilgai vaikšto aukštai užvertę galvas ir dairosi į medžių viršūnes. Kai pučia stiprus vėjas, medžiai smarkiai linguoja ir šakomis lyg rykštėmis plaka vienas kitą. Tada nulūžta daug šakų ir viršūnės pasidaro silpnos. Tokios viršūnės nepamaitina medžio, todėl jis auga lėčiau ir pradeda džiūti.

Susivėrusios lajos

Kai greta auga spygliuočiai ir kai kurie lapuočiai, pavyzdžiui, beržai, drebulės, juodalksniai, baltalksniai, jie nuolatos pešasi. Pučiant vėjui, lapuočiai šakomis plaka egles ir pušis. Būdamas miške paieškok šalia augančio beržo ir eglės ir savo akimis įsitikinsi, kaip, regis, silpnas berželis taip čaižo tvirtą eglę, kad ši ima vargti ir džiūti. Ten, kur tokie lapuočiai liečiasi su pušimis ir eglėmis, miškininkai daro tvarką – kerta didžiausius peštukus lapuočius arba jau nugalėtus spygliuočius.

Medžius miškininkai apžiūri rūpestingai

tarsi gydytojai. Tikrina, ar jų kamienuose nėra žaizdų, plyšių, puvinių, ar jų stiebai ne kreivi, susiraitę. Taip jie atrenka ir pažymi nesveikus medžius. Miškininkai šiuos medžius iškirs ir tada kiti medžiai galės augti sveiki ir tvirti.

Medis
vilkas

Kartais miške miškininkai aptinka medžių

vilkų. Tai ypač dideli, be galo stambiomis šakomis medžiai, kurių lajos daug platesnės nei įprasta. Toks galiūnas skriaudžia visus savo kaimynus. Kol miškas dar jaunas, medžiai vilkai iškertami. Antraip vienas toks milžinas gali nustelbti penkis ar daugiau greta augančių kaimynų.

Medis
sausuolis

Kaip ir vaikai mokyklose ar darželiuose, medžiai pagal amžių ir aukštį skirstomi į grupes. Šias grupes miškininkai vadina ardais. Įdomu, kad, skirtingai nei mokykloje, miške pirmąjį ardą sudaro aukščiausi medžiai, o antrąjį – žemesnieji.

Gal ir sunku patikėti, bet **tikras miško brangakmenis yra stambūs**

ir jau nebegyvi medžiai sausuoliai. Per daugybę metų jie apauga ypatingais, retais augalais, grybais, kerpėmis ir tampa namais retiems vabzdžiams.

Iki pasimatymo miške!

TOMAS DIRGĖLA

Ažuolas ir Eglė

Miško detektyvas

Per atostogas iš miesto į kaimą atvykę ir čia susipažinę Ažuolas ir Eglė visai nesitikėjo, kad jų atostogos taps tikru detektyvu! Kas išdrįso daubą miške paversti didžiule šiukšlių dėže?

O kas tas žaliai apsirengęs vyrukas su visureigiu ir dronu? Blogiukų paieškos ir atostogos pagelbstint miškininkui tavęs laukia vos tik atsivertus pirmąjį šios knygos puslapį!

Formatas 15 × 21 cm,
apimtis 128 psl.

Miško detektyvo ieškok
www.knygutes.lt

Kā sumedžiojo LIŪTAS?

Skrenda Tutē per miškā ir skaičiuoja: „Prie keturių pridėti keturis bus aštuoni. Prie aštuonių pridėti keturis bus dvylika. Prie dvylikos pridėti...“. Tutē skaičiuoja ne šiaip sau – nori sužinoti, ką pietums sumedžiojo liūtas. Padėk išsiaiškinti, ką sumedžiojo liūtas, ir būtinai pranešk Tutei.

				9	7	25	43	72	90
				4	8	12	16	20	24
				10	53	85	34	69	28
39	24	41	62	 Bovolas		18	4	32	
75	63	86	50			96	21	36	
96	31	11	70	52	84	48	44	40	
 Zebras			45	64	60	56	52	48	38
			33	68	99	74	29	67	81
27	47	7	72	68	46	83	30	6	
59	13	95	76	22	92	96	 Impala		
60	91	42	80	84	88	15			

KAS GYVENA INKILE?

Jau žinai, kad paukščių inkiluose gali apsigyventi miegapelės, geltonkaklės ir kitos pelės.

Šie gyvūnėliai vikriai laipioja medžiais ir be jokio vargo įkopia ir į 8 metrų aukštyje iškeltus namelius. O štai mažiausias mūsų žinduolis **kirstukas** **nyktukas** kartais apsigyvena 1–2 metrų aukštyje pakabintuose inkiluose.

Anksčiau gamtininkai nė neįtarė, kad šis į peliuką panašus mažylis apskritai moka laipti medžiais. O pasirodo – moka!

Mažiausias Lietuvos žinduolis, sveriantis vos 3–5 gramus, paprastai įsikuria kitų smulkiųjų žinduolių išraustuose urveliuose, kitose ertmėse, nes pats urvelių nekasa.

Jei neranda tinkamo urvelio ar kito būsto, susikrausto į paukščių inkilus. Dažniausiai kirstukai renka namelius, pakabintus jaunose eglutėse iki 2 metrų aukštyje. Matyt, šiurkščia šių medžių žieve nykštukams lengviau laiptoti, nors jie puikiausiai bėgioja ir vidinėmis inkilų sienelėmis.

Paprastai kirstukai nykštukai į inkilus susikrausto rudenį. Kažkodėl jiems labiausiai patinka nameliai, kuriuose prieš tai gyveno lazdyninės miegapelės.

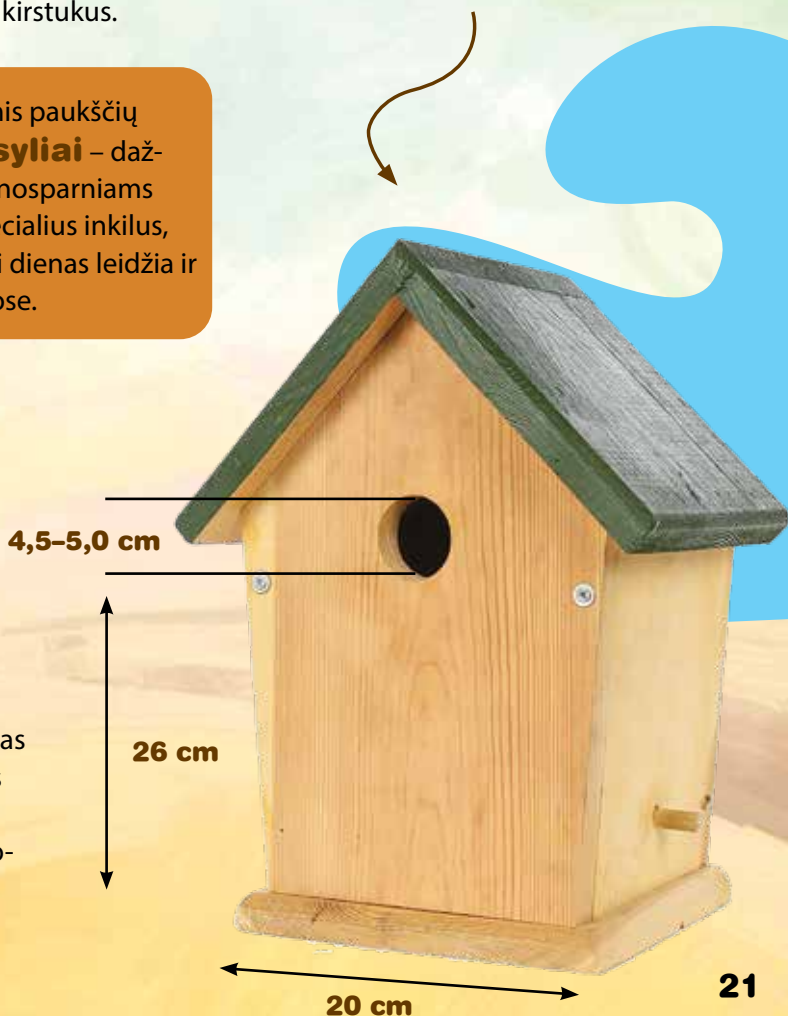
Inkiluose nykštukai gali įsitaisyti grupelėmis. Kartą, tyrinėdami paukščių inkilus, mokslininkai viename namelyje aptiko net aštuonis kirstukus.

Dar didesnėmis kompanijomis paukščių inkiluose ilsisi **rudieji ausyliai** – dažniausiai po dvi dešimtis. Šikšnosparniams žmonės vis dažniau kelia specialius inkilus, bet šie skraidantys žinduoliai dienas leidžia ir tuščiuose paukščių nameliuose.

Rudieji ausyliai dažniausiai iš visų mūsų šikšnosparnių ilsisi inkiluose. Paukščių nameliuose jie paprastai kabo žemyn galva viršutinėje užpakalinės sienelės dalyje.

Šikšnosparniai paprastai dienas inkiluose leidžia nuo gegužės iki spalio mėnesio, o žiemoja dažniausiai rūsiuose, tuneliuose, požemiuose.

Varnėnų inkilas

TUTĖS ŽODYNĖLIS

Gamtos pasaulyje, kaip ir kitose mokslo srityse, gausybė nežinomų, negirdėtų, keistų ar tiesiog neįprastos reikšmės žodžių. Taigi Tutė kviečia kartu patyrinėti su gamtos mokslais susijusius terminus, augalų, gyvūnų bei kitų organizmų pavadinimus ir atskleisti dar daugiau gamtos paslapčių.

MIRMEKOLOGIJA

Skruzdėlės yra vieni iš labiausiai pasaulyje paplitusių vabzdžių. Žemėje jos gyvuoja nuo labai senų laikų. Senovinių skruzdėlių randama Baltijos gintare, į kurį jos pateko maždaug prieš 30 milijonų metų. Įdomu, kad šių vabzdžių kūno sandara išliko beveik nepakitusi iki šių dienų. Mokslas, tiriantis skruzdėles, yra vadinamas **mirmekologija**. Šis žodis yra kilęs iš graikiškų žodžių *myrmēx* (kilm. *myrmēkos*), reiškiančio „skruzdėlė“, ir *logos* – „mokslas“.

AKLIMATIZACIJA

Girdėjai kalbant apie sparčiai besikeičiantį klimatą? Keičiantis klimatui, įvairūs gyvūnai ir augalai turi prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Reiškiny, kai organizmai prisitaiko gyventi ir veisti naujomis arba pasikeitusiomis aplinkos sąlygomis, vadinamas **aklimatizacija**. Šis reiškinys labai svarbus, jis skatina netgi naujų rūšių atsiradimą.

Augalų aklimatizacija priklauso nuo klimato – temperatūros, drėgmės, kritulių kiekio, šviesos, dirvožemio ir kitų dalykų. Gyvūnų aklimatizacijai, be klimato, didelę įtaką daro plėšrūnai, konkurencija dėl maisto, galimybė įsirengti slėptuves įvairiais metų laikais.

Taigi, kai išgirsi sakant, kad usūriniai šunys puikiai aklimatizavosi mūsų šalyje, jau žinosi, kad šie gyvūnai tiesiog sėkmingai prisitaikė gyventi ir gausiai išplito Lietuvos miškuose.

PTERIGOTAS

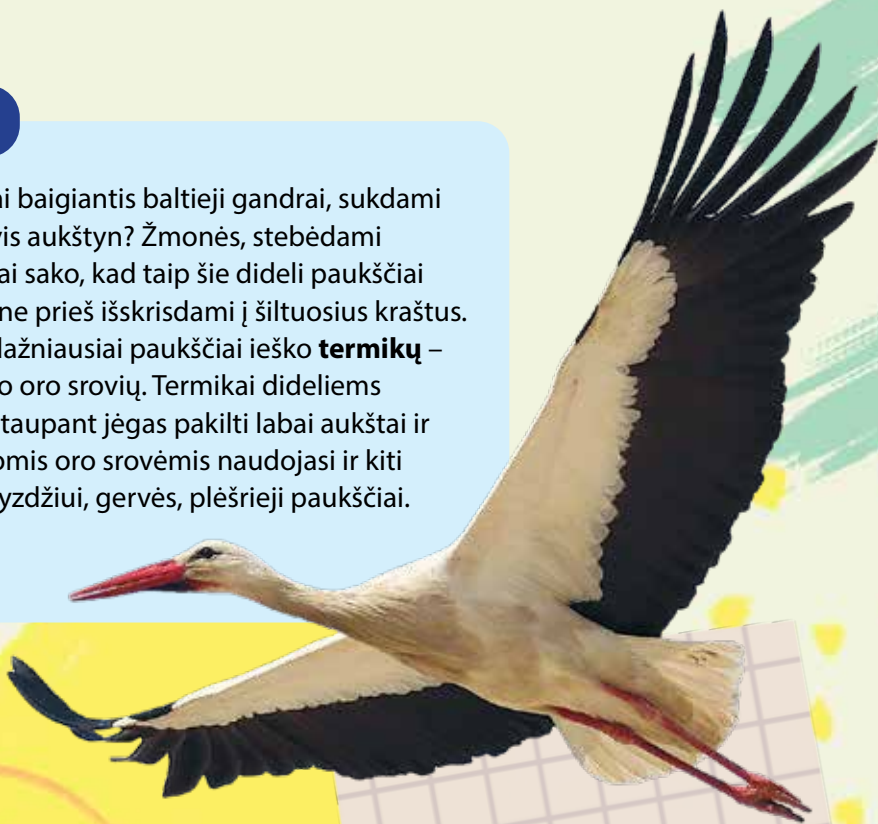

Ar gali įsivaizduoti skorpioną dydžio sulig liūtu? Sunku, tiesa? O tokių gyvūnų būta.

Kadaise, prieš 50–250 milijonų metų, vandenynuose iš tiesų plaukiojo jūrų skorpionai, kurie buvo apie 2 metrų ilgio. Šie gyvūnai vadinami **pterigotais**. Pterigotai buvo žiaurūs medžiotojai didelėmis akimis. Grobį jie suplėšydavo didžiulėmis žnyplėmis. Skirtingai nei šiuolaikiniai skorpionai, pterigotai uodegoje neturėjo geluonies.

TÈRMikai

Ar matei, kaip vasarai baigiantis baltieji gandrai, sukdami ratus danguje, kyla vis aukštn? Žmonės, stebėdami tokį reiškinių, paprastai sako, kad taip šie dideli paukščiai atsisveikina su gimtine prieš išskrisdami į šiltuosius kraštus. O iš tikrųjų tuomet dažniausiai paukščiai ieško **termikų** – aukštn kylančių šilto oro srovių. Termikai dideliems paukščiams padeda taupant jėgas pakilti labai aukštai ir sklęsti. Tokiomis šiltomis oro srovėmis naudojasi ir kiti dideli paukščiai, pavyzdžiui, gervės, plėšrieji paukščiai.

TUTĖS PASAKAITĖ

Poetas **Pranas Raščius** (1932–1987)

labai mėgo gamtą, visuomet mielai joje
leisdavo laiką. Pasak poeto bičiulio
rašytojo Juozo Požėros, „nėra turbūt
Aukštaitijoje ar Dzūkijoje upės ar
upokšnio, kur dešimtimis ir šimtais kartu
būtų nesilankęs poetas. Jis gerai pažinojo
ne tik kiekvieną, net patį mažėliausią upokšnio vingį, bet ir
kiekvieną akmenį, pūpsantį vagoje. Ir iš kiekvienos išvykos
sugrįždavo su turtingu laimikiu – eilėraščio posmu ar taikliai
pastebėta subtilia poetine detale...“ Pranas Raščius rašė ir
vaikams. Tutė kviečia ir tave pasidžiaugti poeto eilėmis.

PRIE UOSUPIO IR ŪLOS

Tartum laumė,
iš miškų išklydus,
savo saldžia ir skaidria sula
ir grožiu,
kurio nedengia šydas,
suviliojo Uosupį Ūla.

Ir upelis –
patiklus naivuolis –
pasileido šuoliais prie Ūlos...
Ir prapuolė
jos glėbin įpuolęs
ir apsvaigęs nuo saldžios sulos.

O Ūla,
įsimylėjus Merkį,
debesų putotų lydima,
dieną naktį
blaškosi ir verkia,
Merkio glėbyje prapuldama.

PLAUKIANČIOS EGLĖS

Neramios, jaunos eglės
iš pavėsingos girios,
kur slenka dienos seklios,
šakom lyg irklais irias

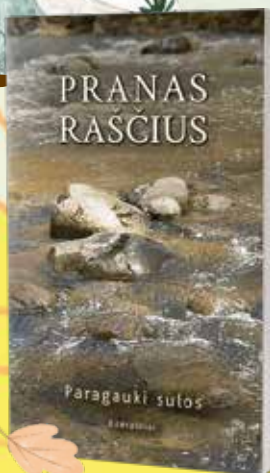
į dangų kaip į jūrą,
kur debesys lyg bangos
čia kyla, čia sugūra,
čia tartum dūmai rangos.

Kai mėnuo savo šaukštu
balkšvai aplaisto lauką,
padangėj, kol išaušta,
šešėliai eglių plauko.

EGLYNO DEIMANČIUKAI

Dar tebeliūliuoja šėmas rūkas,
saulė virš eglyno – tik per sprindį.
Ant kiekvieno spyglio deimančiukas
tartum pasakoje žaižaruoja, spindi...

Bėk į mišką, paskubėk, mieloji,
kol nenukrėtė jų voverės pakirdę.
Juos šis rytas
tau padovanojo –
susidėk visus į savo širdį.

Patiko Prano Raščiaus eilėraščiai?

Užsuk į poeto kūrybai sukurta svetainę
www.paragaukisulos.lt, kur gali ne
tik paskaityti, bet ir paklausyti jo eilių

Arba įsigyk naujausią Prano Raščiaus poezijos
rinktinę „Paragauki sulos“ **www.knygutes.lt**

Kas grybauja MIŠKUOSE?

Kaip smagu į pintinę dėti baravyką, raudonviršį, lepšę, voveraitę ar kitą valgomą grybą. Štai pūso iš po samanų daili baravyko kepurėlė. Tuoju tuoju grybą atsargiai išrausi... Bet kas gi čia! Iš pirmo žvilgsnio sveikas rudakepuris išvarpytas skylučių. Kieno tai darbas?

Ogi vabzdžių lervučių. **Vabzdžiai** – turbūt patys akyliausi grybautojai. Vos grybas iš samanų kepurėlę iškiša, tuoj suskumba dėti ant jos kiaušinėlių. O iš jų neilgai trukus išsirta baltos lervutės. Per kelias dienas jos gali visą grybą suvarpyti. Manoma, kad tam tikros rūšies vabzdžiai ieško tam tikros rūšies grybų.

Tam tikros rūšies grybų ieško ir labai gražiu vardu vadinamas vabalas **grybinukas**. Pavyzdžiui, itin retai visoje Europoje aptinkamas Manerheimo grybinukas renkasi raudonikius, lepšes, baravykus.

Grybai patinka ir **pelėms**. Jos apgraužia grybų kepurėles iš apačios, paskanauja ir kotelio. Pasigardžiuoti grybais progos nepraleidžia ir **voverės**. Aštriais dantukais pūstauodegės dažnai paženkliną grybų kepurėles. Kartais grybus jos netgi džiovina – pasmeigia ant medžių šakelių. Kokios išradingos grybautojos!

Įdomu, kad šis vabalas taikosi ne į jaunos ir sveikus grybus, o į senus, sukirmijusius. Mat tokiuose grybuose jis išgraužia takus ir medžioja lervutes. Labai neįprastas grybautojas.

Mėgsta grybus ir mūsų miškų didieji žvėrys. Ir lapė, ir šernas, ir elnias, ir briedis juos čiaumoja. Ir ne tik mūsų renkamų valgomų, bet ir nuodingų grybų ragauja. Manoma, kad, pavyzdžiui, paprastoji musmirė miško gyventojams yra vaistas.

Ypač dideliais grybų mėgėjais galima vadinti **šliužus**. Jiems irgi gardūs visi grybai – ir nuodingi, ir nenuodingi. Šliužai dažnai tol šveičia grybą, kol iš jo tik trupinėliai lieka. Visai neišrankūs grybautojai.

Bet yra ir tokių grybų, kurie patys kvapais vilioja grybautojus. Tik tie grybautojai – **musės**, o grybų kvapas nosį riečia. Toks keistas grybas yra poniabudė.

Skleisdama aitrų dvėseną primenantį dvoką poniabudė masina muses, kad šios išnešiotų grybo sporas. Privilioti stipraus kvapo vabzdžiai tupia ant poniabudės kepurėlės, grybo sporas prilimpa prie musių kojų. Taip vabzdžiai, nieko neįtardami, išplatina sporas kitose vietose. Štai kokios sumanios poniabudės.

KEISTI ir įdomūs...

Ir kokių tik gyvūnų pavadinimų nėra. Vieni keisti, kiti dar keistesni. Vieni įdomūs, kiti dar įdomesni. Netiki? Atlik šią užduotėlę ir įsitikinsi. Sukurk gyvūnų pavadinimus: įvardyk paveikslėlius ir skaičius ir iš dviejų žodžių sudėk vieną žodį. Sukurtus pavadinimus įrašyk į langelius. Tada iš baltos spalvos langeliuose įrašytų raidžių perskaityk žodį ir baik užduotėlės pavadinimą.

1. + =

--	--	--	--	--	--	--	--

 (žuvis)

2. + =

--	--	--	--	--	--	--	--

 (vabzdys)

3. 9 + balsas =

--	--	--	--	--	--	--	--

 (paukštis)

4. + =

--	--	--	--	--	--	--	--

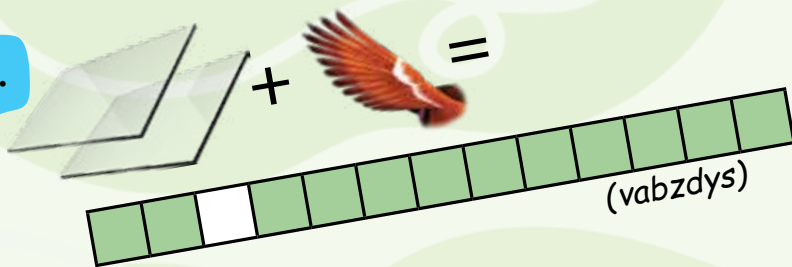
 (uoga)

5. + =

--	--	--	--	--	--	--	--

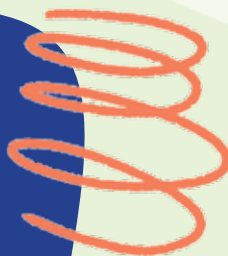
 (paukštis)

6.

7.

8 + =

(galvakojis)

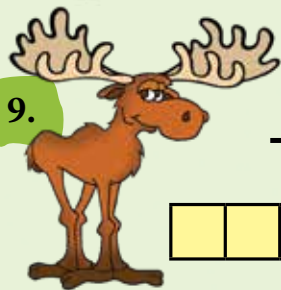
8. Ilgas +

=

(žinduolis)

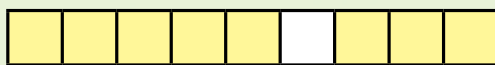

9.

+

=

(vabzdys)

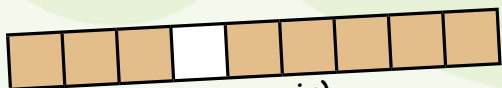
10.

+

=

(šikšnosparnis)

11.

+

=

(voragyvis)

Lututė Nr. 235
užduotėlių
atsakymai

1. **PARAŠYK EILĖRAŠČIO
PAVADINIMĄ**
Musė

2. **REBUSAS**
Bitė

3. **MEDŽIŲ ŽINUTĖ**
Gražus ruduo

4. **AŠ ESU**
Gamtininkas

5. **KAS VIRTUVĖJE KVEPIA?**
Šalavijas

6. **Įmink Tutės mįslę**
Dilgėlė

NEžinojai?

**Tarakonas
gali išgyventi
10 dienų be...
galvos.**

ATSAKYMŲ SKYRELIS

Atsakymus galite siųsti ir
el. paštu zurnalai@lutute.lt

Vardas, pavardė

Adresas

1

2

3

4

5

6

Lututė

2024 m. Nr. 11 (236)

Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla

Redaktorė Inesa Oranskytė

Numerį rengė Romualdas Barauskas,

Aušra Tamošiūnienė, VšĮ „Saulašarė“

Dizainerė Kristina Saveljėva

Viršelyje – pilkasis vilkas

Iliustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“

leidyklos, Shutterstock, Freepik,

Pngtree, Pixabay, Rawpixel,

Dreamstime fotobankų

Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,

48196 Kaunas

Tel. +370 22 30 72, mob. +370 655 49 951

Tiražas – 2 500 egz.

El. paštas zurnalai@lutute.lt

Interneto svetainė www.lutute.lt

PILKIO LABIRINTAS

TUTĖS
užduotė

5

Retai kam yra tekę klausytis, kaip girioje kaukia vilkai. Bet tiems, kam pasisekė išgirsti jų kaukimą, sako: „Kraujas gyslose stings-ta.“ Kai oro sąlygos palankios, žmogus kaukiančius vilkus gali išgirsti maždaug 4 kilometrų atstumu, o štai vilkai vienas kitą girdi... O koku atstumu vilkai girdi vienas kitą, sužinosi, kai įveiksi pilkio labirintą.

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Lututė“ – skaityk, klausyk, žiūrėk“ įgyvendinimą (rubri-
kas „Pažink gamtą“, „Pėsekys“, „Gamtos paslaptys“, „Įdomūs gy-
vūnai“, „Įdomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Būdamas gamtoje“)
17 800 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

REBUSAS

TUTĖS
užduotėlė

6

Žvarboką lapkričio dieną sutiko Tutė šarką. O ta kad pradės taukšti: „Anądien lakiojau po kaimą palei pa-miškę ir girdėjau gegutę kukuojant, kad suka lizdą tankioje eglėje, o susisukusi dės tris kiaušinius ir perės vaikus. Mat nori pakliūti į Lietuvos gyvūnų rekordų knygą, kurią kaip tik sudarinėja į mūsų miškus iš Australijos atsikrausčiusi gyventi kengūra.“ Pakraipė Tutė galvą ir sako... O ką pelėdžiukė pasakė šarkai, perskaitysi, kai išspręsi rebusą.

3 1

.....

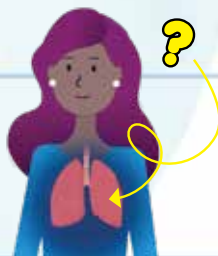
.....

1 2 3

.....

.....

.....

Kas žiemą
šildo kiškį?

2 3 4

.....

– **iŠMANUSIS** žurnaliukas
vaikams apie gamtą!

Jei **Lu tute**
tu skaitysi, mano
draugus pažinsi ir jų
balsus atskirsi!

Prenumeruok
Lu tute 2025 metais ir
tyrinėk gamtą
iŠMANIAI!

Kiekviena
numeryje rasi
filmukų
apie įvairius
gyvūnus!

Prenumeruoti gali
www.knygutes.lt
ir visuose
Lietuvos pašto
skyriuose.

iŠMANIUOJU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!